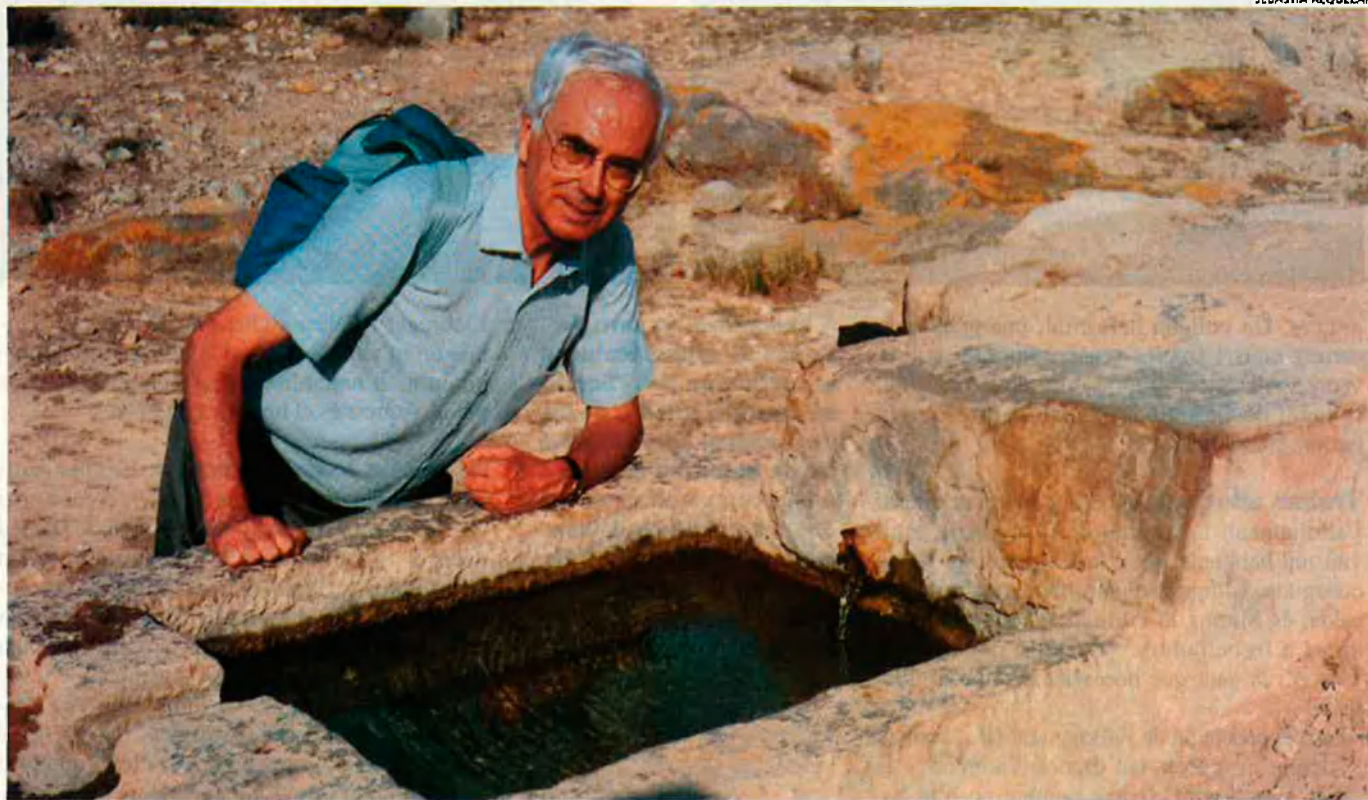

Un turista a l'Alcalatén

SEBASTIÀ ALQUEZAR

L'origen és el nom d'un poble, Benafigos. "Quan l'any 1990 vaig fer el viatge a l'Alt Maestrat vaig veure que en un pic hi havia un poble. Em van dir que era Benafigos i em vaig prometre que tard o d'hora hi aniria".

Després del viatge a peu per l'Alt Maestrat, publicat l'any 1991, Josep M. Espinàs ha tornat al País Valencià. L'agost passat va fer la travessa de l'Alcalatén, demarcació comarcal que avui engloba, a més dels pobles que sempre hi han pertangut, tres pobles més del Maestrat: Atzeneta, Vistabella i l'encimbellat Benafigos. El llibre és *A peu per l'Alcalatén* (La Campana) i fa el número 8 dels seus viatges. Tres són al volum 5 de l'Obra Completa, *El Pirineu de Lleida, El Priorat i La Segarra*. Els que queden per esmentar són els viatges per la Terra Alta, la Llitera i pels camins de cendra del Berguedà.

Va començar la travessa per l'Alcora. "En els altres viatges a peu el punt de partida eren viles o pobles envoltats de bosc, muntanya o camps. L'arribada al punt de partida es produïa en un progressiu allunyament de la ciutat. En aquesta ocasió, ha estat ben diferent. La porta d'entrada a l'Alcalatén és el món industrial, fàbriques i fàbriques de taulellets, les rajoles cerà-

Josep M. Espinàs ha tingut la sensació de ser el primer turista, en sentit stendhalià, a visitar l'Alcalatén. 'A peu per l'Alcalatén' (La Campana) és el seu vuitè llibre de viatges, i el segon pel País Valencià.

L'escriptor, a la Font de la Presola, de les Useres a Atzeneta. Joan Coromines va tenir-hi un accident de moto l'any 1961.

JOSEP M. ESPINÀS

Dones al carrer, a Vistabella del Maestrat. "Per la banda de dalt del Carrer Major arrenquen alguns carrers costeruts".

miques. Un polígon industrial, una graella de carrers nous i amples sense nom. Qui vulgui veure l'Alcalatén, el món rural de l'Alcalatén, i vingui de Castelló, es trobarà amb aquesta barrera psicològica”.

Trobar allotjament. La primera sorpresa: l'allotjament. La capital de la rajoleria, amb vuit mil habitants, no té hotel, pensió ni fonda coneguda. L'única solució, facilitada per l'alcalde, és Maruja la Portuguesa. Lloga habitacions a treballadors. “Castelló queda molt a prop i la gent que necessita hotel, s'hi trasllada”.

Però el problema de l'al·lojament no s'acaba a l'Alcora. En pobles tan dignes d'admirar i de fer-hi estada com Xodos, tampoc no n'hi ha. “No hi ha lloc per dormir. El que sí que hi ha són estiuejants que hi tenen casa, estadants curiosament significats, catedràtics o professors de València i de Castelló, un escultor, un matemàtic. Escriptors com Joan F. Mira. Una noia de vint-i-un anys, que va passar-ne quinze a Castelló en feia tres, ha tornat al poble. Hi té un bar-restaurant i voldria fer-hi un hostal. Vol arrelar un moviment turístic. Però ara com ara, de turisme, no n'hi pot haver. Ni de pas, no n'hi ha. No poden dormir enlloc”.

L'escriptor trobarà l'lit en una casa particular, la d'uns estadants de València, Gustau, traductor, i María José, metgessa. “A Atzeneta, la solució va ser un bar, el Gilber. A Benafigos, la possibilitat d'allotjament depenia d'un senyor que es deia Heredio. A les Useres em van dir que demanés per la Ponsa, encara que després resultà que era un hostal acollidor. A Vistabella hi ha la Fonda Amparo. I a Lluçena, hi ha un hotel imponent. De tot el circuit, és l'únic lloc on n'hi ha”.

Els estiuejants, els estadants de l'agost i l'estiu, tornen l'alegria als pobles. “És una situació molt bonica. Hi torna fonamentalment la gent que se n'ha anat a viure a fora i hi conserva la casa dels pares. A Xodos vaig trobar dues famílies que viuen a Catalunya, l'una al Prat de

A l'esquerra, la cara de Xodos és espectacular, a la sortida de sol. “Sembla un enorme soufflé de pedra, amb el color ataronjat de la massa de roca”. A la dreta, els sants de Xodos, a l'aire lliure, davant la porta de l'església. “Els han tret per netejar-los: ve la Festa Major”.

Llobregat i l'altra a Olesa de Montserrat. Donen un to vital al poble. Un batec. I s'hi incorporen amb naturalitat perquè és el poble dels pares. Aquest és el turisme que hi ha”.

Dedicat a Joan Coromines. Espinàs dedica el llibre a Joan Coromines. Va comentar-li que hi anava i li va dir: “El felicito per la seva decisió. Jo també vaig fer-hi enquestes en un tòrrid juliol de 1961 (ja m'acostava als seixanta anys) i vaig pendre mal vora la Font de la Presola (crec recordar el nom) a cavall d'una moto, pujant de les Useres a Atzeneta”.

“Després, ho explico al llibre –ens diu l'escriptor–, el van curar a Atzeneta”. Ho va fer la dona de l'erudit local, Eliseu Bellés, i aquest li va recordar el fet: “Em vaig adonar –li diu Bellés a Espinàs– que la meua dona no en sabia prou, per poder-lo curar, i vaig avisar l'apotecària, i finalment el vam dur a Castelló”.

SEBASTIÀ ALQUEZAR

De bon matí, el viatger deixa Xodos, camí de Lluçena. El poble es troba enfilat a 1.063 metres.

Josep M. Espinàs es va retratar a la Font de la Presola. Durant el viatge, a més d'escriure notes, fa fotografies. “Són com uns apunts més per recordar el viatge. No tenen cap pretensió artística”. Unes de les més curioses que ha fet són les d'uns sants exposats al carrer. Són els sants de Xodos. Ho descriu així en el llibre: “A l'exterior, davant la porta de l'església, hi ha un petit però prodigiós espectacle. Han tret a l'aire lliure les imatges de l'església, un Sagrat Cor i dos sants, i quatre dones els reuten, fent servir galledes d'aigua i fregadores de pal. D'això sí que se'n pot dir santa familiaritat!”.

El paisatge. “És un dels més extraordinaris que he vist. La comarca no és tan unitària com algunes comarques de Catalunya que es poden etiquetar, tot i ser

un espai petit. L'Alcalatén uneix dues jurisdiccions històriques, l'Alcalatén històric i tres pobles del Maestrat. Cada part és diferent. Tenen en comú el secà, però no trobaria res que la definís tota. L'he vist molt fragmentat. A les altures trobes roca i ginebres al voltant del camí. Sobre les pedres blanquinoses apareix la ginebra com un triangle de llum verda. Paisatges sobris, simples, que a mi són els que més m'agraden. Tenen molt caràcter i molta força de suggestió”.

El viatger, contrari a fer dreces –recorda en el llibre la sentència d'una dona de Benafigos, “anant per carretera no hi ha cap passa perduda”– es va convertir, tanmateix, en excursionista, més ben dit: en company d'excursionistes de la comarca, i va tirar pel dret, per la muntanya, per anar de Vistabella a Lluçena per Xodos. “A les zones altes pots passar tot un dia sense veure cap animal. Sortint de Xodos vàrem veure una perdiu caminant davant nostre i a partir d'aquí i fins arribar a Lluçena no veus cap ocell. Res. Silenci. La sensació és d'immobilitat. Després, les primeres herbes aromàtiques et donen la sensació que respires més net”.

Com a tot arreu, costa de trobar el camí si no vas acompanyat: s'han perdut, de no fer-los servir. “En tots els viatges a peu la pregunta clàssica és quin és el camí millor i els avis dels pedrissos no es posen d'acord mai i discuteixen. És el senyal que el camí s'ha perdut perquè no el fa ningú”.

“Bona nit bona”. Costums tradicionals. “A mida que pugues, i ho fas a més de mil metres, l'àrea d'influència de l'Alcora, beneficiosa per a mantenir la vida d'alguns pobles del voltant, disminueix i per això han conservat millor les seves formes de vida més tradicional. Són pobles que tenen una força, un caràcter marcat, sense fer-se típics, perquè no s'hi han fet campanyes d'embelliment. Al capvespre, treuen les cadires i seuen al carrer. A les Useres veus grups de gent i si fas el carrer no pares de saludar. Al “bona nit” et contesten “bona nit bona”. Parlen, miren qui passa, esperen que passi alguna cosa. Alguns juguen a cartes. Prenen la fresca. Quan es fa de nit veus les ombres dels grups. Les Useres no és monumental, però si el vius per dins trobo que és molt bonic”.

La gent. “El valencià d'aquí és sobri, molt cordial, però sense que es manifesti. Parlen, a més, un valencià netíssim i sensacional, suau i articulat, d'una gran precisió. El castellà del capellà em va semblar una pedregada estètica. A més del capellà vaig sentir parlar castellà a una altra persona, només. A la barra del Gilber, a Atzeneta, comentaven el temps i deien que el dia abans havia plogut fort a Barcelona, i que hi va pedregar, i un d'ells va dir: *Esto es porque está Puchol*. Se'm va acudir de comentar: “Però la pedregà no és bona”, i va afegir: “No,

A Lluçena juguen a birles. “Els homes juguen amb alegria, competeixen sense tensió visible, es fan bromes de bona llei”.

JOSEP M. ESPINÀS

Les dones de Benafigos carden llana o fan ganxet, al carrer. “Són dones que vesteixen molt polidament, amb detallets fins, i les seves cares són afables”.

la piedra no es buena, ya podría haber caído en la cabeza de Puchol”.

A la paret d'una casa dels afores de Benafigos, Espinàs hi troba una llegenda pintada amb quatre pals i una estrella que diu: “L'Alcalatén, terra de bona gent”. Això el mou a escriure aquest comentari: “Penso que està molt bé que la pintada no hagi estat esborrada, perquè més enllà de les picabaralles aquesta inscripció ha de satisfer tothom, i jo he estat a punt d'afegir-hi a sota: ‘D'acord’. Si repasso els meus viatges, en les terres altes valencianes he trobat sempre una gent de tracte natural i lleial.”

“Terres de muntanya amb gent oberta... Paisatges trencats per barrancs amb gent comunicativa... Gent que ofereix entre roquissars gestos amables, sovint tendres... Què puc dir, dels tòpics literaris i sociològics? Trepitjant el país és difícil trobar tòpics”.

L'enyorança. Josep M. Espinàs va començar a escriure el llibre tres dies després del viatge. La mecànica sempre és la mateixa. Porta un petit bloc i hi apunta notes esquemàtiques, excepte les frases, que les apunta textualment. No redacta fins que ha acabat el viatge. “La cosa més difícil és arrencar. Escrivia al Boix de Martinet. El Nèstor també hi era. Ens trobàvem a l'hora de l'aperitiu i dinàvem junts. Però no parlàvem del que escrivíem ni ens ho ensenyàvem. Mai no ho hem fet. Mai no hem parlat de literatura. El que em va produir la redacció del llibre, com en la majoria dels altres viatges, va ser una immensa enyorança de no ser-hi. T'agafen unes ganes enormes de tornar-hi. És terrible. I a l'Alcalatén, més. És una comarca d'una gran suggestió”.

Lluís Bonada